

بررسی و تحلیل توحید افعالی از منظر شیخ اشراق

سیّده عطیه خاتمی ساروی^۱، سیّد محمود صادقی^۲، محمدمهدی کریمی نیا^۳، مجتبی انصاری مقدم^۴

^۱ دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته فلسفه و کلام اسلامی، دانشگاه ادیان و مذاهب قم، طلبه سطح چهار (دکتری) رشته تفسیر تطبیقی

^۲ دکتری تصوف و عرفان اسلامی، استاد دانشگاه ادیان و مذاهب

^۳ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، طلبه و پژوهشگر حوزه علمیه قم

^۴ دانشجوی دکتری تخصصی علوم قرآن و حدیث، دانشگاه میبد، مدرّس دانشگاه و پژوهشگر (نویسنده مسئول)

چکیده

توحید افعالی مانند توحید ذاتی و صفاتی از مراتب نظری توحید است؛ یعنی به حوزه باورهای انسان تعلق دارد؛ توحید افعالی به معنای حصر فاعل و موثر حقیقی به خداست. دین پژوهان در تبیین توحید افعالی دیدگاه‌های مختلفی ارائه داده‌اند برخی مانند اشاعره جانب (توحید افعالی) جبر را گرفته و برخی هم مانند عالمان تجربی در نقطه مقابل، جانب نظام علیت را مقدم داشتند. در این بین برخی هم تلاش نموده اند با راهکارهای مختلف - مثل علل اعدادی، علل طولی و تشان - به امکان جمع آن دو تاکید نمایند در این نوشتار تلاش شده است دیدگاه سهروردی را در موضوع توحید افعالی به شیوه توصیفی - تحلیلی و با مراجعه به کتاب‌های ایشان، مورد دقت و بررسی قرار گیرد. نتایج حاصل از تحقیق حاکی از آن است که از منظر شیخ اشراق هر فعل و اثری در عالم هستی حدوثاً و بقاءً فعل حق است و به اراده ازلی حق تعالی منسوب است و هیچ کس نمی تواند به اراده مستقل خود فعلی اثری را تحقق بخشد. خدای متعال هم خالق تمام جهان هستی هم مربی عالم وهم بر رازق و حاکم بر آفرینش می باشد و هیچ کس نیست که در این امور شریک او باشد هر فعلی در عالم منسوب به خدا و مشمول اراده حق است و هیچ کس با او در هیچ اراده و فعلی شرکت ندارد بنابراین هر اراده و فعلی که از انسان صادر می شود در حقیقت فعل و اراده خدا و منسوب به اوست. ایشان در مسئله توحید افعالی نه مانند، اشاعره جانب جبر را گرفته و نه مانند عالمان تجربی جانب نظام علیت را مقدم داشتند. بلکه با راهکار علل طولی به امکان جمع آن دو تاکید کرده است.

واژه‌های کلیدی: توحید، توحید افعالی، شیخ اشراق، سهروردی، علل طولی